

Toshkent davlat yuridik universiteti magistratura talabasi –

Yoqubov Jasurbek Salimjon o'g'li

Annotatsiya: Bugungi kunga kelib, Mediatsiyada zamonaviy texnologiyalardan foydalanish tendensiyasi: onlayn platformalar va sun'iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari, ijobiy hamda salbiy tamonlarining huquqiy analizi raqamlashtirish nihoyat siyosiy leksikondan ham, ilmiy kun tartibidan ham umumiyroq "modernizatsiya" va "innovatsiya" o'rnini egalladi. Bu tendentsiya qachongacha davom etishi va uning o'rnini qanday ijtimoiy-texnologik hodisa egallashini aytish qiyin. U yoki bu tarzda, endi raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi shubhasiz va ravshan haqiqatdir. Bu jarayon esa sud jarayonlarini va nizolarni suddan tashqari hal qilishni chetlab o'tmagan holda jamiyat hayotining barcha jabhalariga taalluqli bo'lib, buni raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali sezilarli darajada yaxshilash mumkin. Ushbu maqolada sud jarayonining turli shakllarida va nizolarni suddan tashqari hal etishning hakamlilik va mediatsiya kabi turlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish amaliyoti va qonunchilikni tartibga solish tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: sud jarayoni, nizolarni suddan tashqari hal etish, arbitraj, vositachilik, raqamli texnologiyalar, raqamlashtirish, sun'iy intellekt, mediatsiya.

Bugungi kunda global raqamli transformatsiya ham amalga oshirilmoqda. Kompaniyalar raqamli iqtisodiyot doirasida o'zlarining biznes modellari va jarayonlarini qayta ko'rib chiqmoqdalar. Ular raqobatbardoshligini oshirish va mijozlar uchun yangi qiymat yaratish maqsadida sun'iy intellekt, narsalar interneti, jarayonlarni avtomatlashtirish va blokcheyn kabi innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirmoqda. Bugungi kunda eng mashhur texnologiya

generativ sun'iy intellektdir. Ushbu tadqiqot uning imkoniyatlarini, amalga oshirish muammolarini va Rossiya korxonalari faoliyatida foydalanish istiqbollari o'rganishga bag'ishlangan. Eng so'nggi tadqiqotlar va nashrlarni tahlil qilish. Ushbu maqolani yozishning ilmiy-uslubiy asosini jahon va mahalliy biznes muhitida innovatsion texnologiyalarning turli vositalaridan foydalanishni tadqiq etayotgan yetakchi mahalliy va xorijiy olimlarning ishlari tashkil etildi.¹

Mediatsiya sudlarida sun'iy intellektdan foydalanish odil sudlov sohasida inqilobni va'da qiladi, bu hakamlarning ozlari uchun ham, nizo tomonlari uchun ham bir qator imtiyozlarni taklif qiladi.

SI dan foydalanishning afzalliklari:

Samaradorlikni oshirish:

Muntazam vazifalarni avtomatlashtirish: suniy intellekt dalillarni to'plash va tahlil qilish, huquqiy tadqiqotlar, qarorlar tayyorlash kabi ko'plab vazifalarni avtomatlashtirishi mumkin, bu esa arbitrlarning murakkabroq vazifalarni bajarish uchun vaqtini bo'shatadi².

Jarayonni tezlashtirish: SI jarayonning qismlarini avtomatlashtirish orqali nizolarni hal qilish vaqtini qisqartirishi mumkin.

Yechimlar sifatini oshirish:

Ob'ektivlik va xolislik: SI qaror qabul qilishga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan hissiy va sub'ektiv omillarga bog'liq emas.

Ma'lumotlarni chuqurroq tahlil qilish:

SI katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishi mumkin, bu sizga ko'proq ma'lumotli va aniq qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Odil sudlovdan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash:

Xarajatlarni kamaytirish: SI moliyaviy imkoniyatlari cheklangan tomonlar uchun arbitrajni yanada qulayroq qilishi mumkin.

Jarayonni soddalashtirish: SI jarayonni yuridik bo'lmagan shaxslar uchun tushunarli va qulayroq qilishi mumkin. Ma'lumotlarni tahlil qilish tizimlari:

¹ Lepskiy, V. E. Philosophical and methodological foundations for improving digital transformation and implementing artificial intelligence. Russian Journal of Philosophical Sciences, no. 65, pp. 91-108, 2022. (In Rus.)

² Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. 496 с.

SI shartnomalar, moliyaviy hisobotlar kabi katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishi va yashirin naqsh va qonuniyatlarni aniqlashi mumkin.

Virtual yordamchi tizimlari: AI ma'lumot berish, savollarga javob berish va jarayonning qismlarini avtomatlashtirish orqali hakamlar va bahsli shaxslarga virtual yordamchi sifatida xizmat qilishi mumkin.

Mediatsiyada sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy taraflari bilan birga uning faoliyatiga jiddiy e'tibor qaratish lozim bo'lgan taraflari ham mavjud.

- Etika va xolislik: SI xolis bo'lishini va bahsning hech bir tomonini kamsitmasligini ta'minlash muhimdir.
- Qarorlarning shaffofligi va tushuntirishi: SI ishining shaffofligini va qabul qilingan qarorlarni tushuntirish imkoniyatini ta'minlash kerak.
- Huquqiy baza: Mediatsiya sudlarida sun'iy intellektdan foydalanishning huquqiy bazasini ishlab chiqish kerak³.

Sun'iy intellekt arbitrajni o'zgartirish uchun katta salohiyatga ega, bu uni yanada samaraliroq, ob'ektiv va qulayroq qiladi. Biroq, adliya sohasida SIDan xavfsiz va axloqiy foydalanishni ta'minlash uchun bir qator muammolar va muammolarni hal qilish kerak.

Shu bilan birga, vositachilik texnologiyasi deganda nizoni hal qilishda taraflarga yordam berish uchun vositachilar foydalanadigan vositalar, uslublar va usullar majmui tushuniladi. Mediatsiya texnologiyasini amalga oshirish huquqiy muloqot, tahlil va nizolarni boshqarish, muzokaralar olib borish sohasida professional malaka ko'nikmalariga ega bo'lishni talab qiladi. Qo'llaniladigan vositachilik texnologiyalari xarajatlarni kamaytirishga, nizolarni tezroq hal qilishga va tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni saqlaydigan va ba'zan hatto yaxshilaydigan natijalarga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, nizoni hal qilishda vositachi (vositachi)ning roli turli huquq tizimlarida farqlanadi. Arab (musulmon)larning vositachilikka bo'lgan yondashuvida kelishilgan murosali yechimlarga erishish uchun vositachining maqomi va obro'si, tomonlarning unga bo'lgan hurmati hal qiluvchi ahamiyatga ega.

³ Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. 496 с.

Musulmon madaniyatida vositachi barcha javob va yechimlarni biladigan shaxs sifatida qabul qilinadi. Shu sababli, mediator faol rol o'ynaydi va baholovchi pozitsiyani egallaydi, G'arb vositachisidan farqli o'laroq, neytral va yordam beruvchi rol o'ynaydi, bu esa bahsli tomonlarga muammoni o'zlari hal qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, G'arb vositachisi huquqiy tartiblar va shakllar bo'yicha bilim olishga ko'proq qiziqsa-da, Yaqin Sharqdagi vositachi mojaro tarixi va faktlari haqida ko'proq bilishi kerak.⁴ G'arb vositachisi vositachi sifatida harakat qilib, natijaga erishish uchun asosiy maqsadni qo'yadi: tomonlardan birining g'alabasi yoki mag'lubiyati, Sharqiy vositachi esa ijtimoiy totuvlikni saqlashni oliy maqsad deb biladi. Xorijiy jihatlarni hisobga olgan holda, Rossiyada mavjud mediatorlar institutini takomillashtirishga e'tibor qaratish, mediatorlarning nafaqat tezkor, balki samaraliroq, huquqiy jihatdan barkamol harakat qilish majburiyatini belgilash zarur. Mediator barcha tegishli tomonlarni zudlik bilan xabardor qilishi, mojaroning tarixi va kelib chiqishini batafsil o'rganishi, raqiblar nuqtai nazarini tushunishga harakat qilishi, muzokaralarni tayyorlash uchun katta kuch sarflashi va eng muhimi, bir qator potentsiallarni yaratishga qodir bo'lishi kerak. echimlar va agar nizolarni hal qilishning bir shakli muammoni hal qila olmasa, boshqasini taklif qilishni unutmang.⁵

Raqamli texnologiyalardan va birinchi navbatda, ularning "intellektual bo'lmagan" navlaridan foydalanish vositachilik tartibini sezilarli darajada soddalashtirishi mumkin. Nizolashayotgan tomonlar bir-biridan juda uzoq masofada joylashgan bo'lishi mumkin (ham bir mamlakat ichida, ham turli mamlakatlarda) yoki ma'lum sabablarga ko'ra (masalan, ish yoki kasallik) - shaxs tartibi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish, xususan, audio va video konferentsiya, elektron pochta va turli chatlar, tomonlarga va mediatorga shaxsiy uchrashuvga ehtiyoj sezmasdan mediatsiya protsedurasida ishtirok etish imkonini beradi. Ammo bunday texnologiyalardan foydalangan holda mediatsiya protsedurasini o'tkazishda nizo tomonlarining shaxsini tekshirish va ularning

⁴ Ли Кай-Фу. Сверхдержавы искусственного интеллекта. Китай, Кремниевая долина и новый мировой порядок. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2019. 240 с.

⁵ Шилина М. Г. Медиатизация в «новой нормальности»: Реверсы парадигмы и провокации трансгрессии? // Вестник РУДН. 2021. № 4. С. 597-622. DOI: 10.22363/2312-9220-2021-26-4-597-622.

shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishni ta'minlash muammosini hal qilish kerak.⁶ Mediator sifatida mediator mediatorlik protsedurasi ishtirokchilariga stressli yoki ziddiyatli vaziyatdan chiqishga yordam beradi, nizoning sababini aniqlash va bartaraf etishga va hissiy komponentni neytrallashtirgan holda barcha tomonlar uchun maqbul echimni topishga intiladi. Shu bilan birga, mediator taraflar bilan axborot almashish, muammoni aniqlash, tomonlarning manfaatlarini aniqlash, aloqa nuqtalarini va mavjud vaziyatdan chiqishning eng maqbul yo'lini izlash kabi bir qator harakatlarni amalga oshiradi.

O'tgan bir necha yillar davomida kompyuterdan foydalana olmaslik, savodsizlikdek ko'rilgan bo'lsa, endi bu narsa Sun'iy intellekt texnologiyalariga nisbat berib ishlatilish davri keldi. Dunyo ta'limi esa o'sha texnologiyalar asosida ancha katta yutuqqa erishib kelmoqda, ushbu vositalarni joriy etish esa o'z qo'limizda. Zero, sun'iy intellekt texnologik rivojlanish va taraqqiyotlar asosidir. Shuni unutmaslik kerakki har bir yaratilayotgan texnologiyalar doim insoniyatga, uning turmush darajasini yaxshilashga, bashariyat taraqqiyotga xizmat qilmog'i lozim.

Xulosa:

Xulosa o'rnida qayd etish mumkinki, mamlakatimizda sun'iy intellekt imkoniyatlari va texnologiyalarini ijtimoiy himoya dasturlarida qo'llash imkoniyatlari va zarurati mavjud bo'lib, tegishli dasturlash yo'nalishlaridagi yetakchi mahalliy mutaxassislar va xorijiy kompaniyalarni jalb qilgan holda sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish va qo'llash maqsadga muvofiq. Ta'kidlash joizki, sun'iy intellekt yoki turli dasturiy ta'minotlar va AKTni tegishli sohalarga joriy qilishda yuzaki yondashuv, birinchidan, loyihalarning kutilgan natija bermasligiga, ikkinchidan, sarflangan budjet mablag'larining samarasiz bo'lishiga, uchinchidan, zamon talabiga mos bo'lmagan dastur va tizimlar kiber jinoyatchilar nishoniga aylanib, milliy xavfsizlikka putur yetkazishi hamda yopiq va shaxsiy ma'lumotlarning sizib chiqishiga olib kelishi mumkin.

⁶ Pierson J., Kerr A., Robinson S. C., Fanni R., Steinkogler V. E., Milan S., Zampedri G. Governing artificial intelligence in the media and communications sector // Internet Policy Review. 2023. No. 12. DOI: 10.14763/2023.1.1683.

Shuning uchun bunday davlat dasturlari sohaning yetakchi mahalliy va xorijiy mutaxassislari hamda kompaniyalari tomonidan amalga oshirilishi talab etiladi.

O‘zbekistonda yangi texnologiyalar, jumladan, sun’iy intellektning ijtimoiy himoya dasturlari va boshqa sohalarga keng joriy qilinishi davlat va xususiy sektorda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishni rag‘batlantirib, mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish hamda har bir sohaga innovatsiyalarni kiritish imkoniyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanilishiga olib keladi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Raximov N.O. Intellektual o‘qitish tizimlarida bilimlarni ifodalash modellari // TATU xabarлари. - Toshkent. №4. 2010. 64-68 b.
2. Kadirov M.M. "Axborot texnologiyalari" fanidan o‘quv qo‘llanma. 1-qism. - T.:«Sano-standart» nashriyoti, -2018. 192-237 b.
3. <https://regulation.gov.uz/ru/document/19838>
4. Shamsiddinovich, M. R., & Obidjonovich, Z. N. (2021). Advantages and Improvements of E-Textbook Teaching of Computer Science in General Secondary Educatin. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES, 2(12), 71-74.
5. Begaliyevich, N. C., Obidjonovich, N. Z., & Bahodir og‘li, A. O. (2022). SOLVING MULTIDIMENSIONAL PROBLEMS WITH A WEAK APPROXIMATION METHOD. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(5), 949-955
6. Speech and Language Processing" by Dan Jurafsky and James H. Martin. 2022
7. "AI in Healthcare: Building a Successful Business Model" by Anthony Chang. 2020.
8. Олешко В. Ф., Гаврилов В. В. Формирование цельной медиаличности будущего журналиста в региональном вузе в условиях цифровизации СМИ // Знак: проблемное поле медиаобразования. 2022. № 4. С. 6-12. DOI: 10.47475/2070-0695-2022-10401.

9. Виноградова К. Е. Развитие искусственного интеллекта и трансформация журналистики: новые возможности и вызовы // Гуманитарный вектор. 2023. Т. 18, № 3. С. 121-130. DOI: 10.21209/1996-7853-202318-3-121-130.